

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

***TIPURI DE IMPLICIT LINGVISTIC
ÎN DRAMATURGIA ROMÂNEASCĂ DIN PERIOADA
INTERBELICĂ***

-REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT-

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

PROF. UNIV. DR. LUMINIȚA MIRELA CĂRĂUȘU

DOCTORANDĂ:

DIANA TRANDAFIR (CĂSĂTORITĂ CIOBANU)

Diana Trandafir Gh. (căsătorită Ciobanu)

La data de **6 septembrie 2018**, ora **12.00**, în sala „**Gh. Ivănescu**” (corp **A**, etaj **2**), drd. **Diana Trandafir Gh. (căsătorită Ciobanu)** va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul *Tipuri de implicat lingvistic în dramaturgia românească din perioada interbelică*, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

Prof. univ. dr. Lăcrămioara PETRESCU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Luminița Mirela CĂRĂUȘU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Referenți:

Prof. univ. dr. Sanda Maria ARDELEANU, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava.

Conf. univ. dr. Daiana CUIBUS, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Conf. univ. dr. Ana-Maria MINUȚ, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

CUPRINS

STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRII TEMEI ALESE	4
INTRODUCERE	10
CAPITOLUL I- CONSIDERAȚII TEORETICE ASUPRA IMPLICITULUI LINGVISTIC	19
1.1. Introducere.....	19
1.2. Conceptul de implicit lingvistic.....	27
1.3. Conținuturi explicite. Conținuturi implicite.....	30
1.4. Noțiunea de inferență.....	33
CAPITOLUL AL II-LEA- PRESUPOZIȚIA- TIP DE IMPLICIT LINGVISTIC ÎN DRAMATURGIA ROMÂNEASCĂ DIN PERIOADA INTERBELICĂ	38
2.1. Introducere.....	38
2.2. Tipuri de presupozii. Presupozitia semantică. Presupozitia pragmatică.....	59
2.3. Presupozitia în teatrul lui Camil Petrescu.....	62
2.3.1. Tipuri de presupozii în teatrul lui Camil Petrescu.....	64
2.3.2. Funcțiile presupozitiilor în teatrul lui Camil Petrescu.....	68
2.3.2.1. Coerența discursivă.....	73
2.3.2.2. Deturnarea parcursului discursiv.....	85
CAPITOLUL AL III-LEA- SUBÎNȚELESUL- TIP DE IMPLICIT LINGVISTIC ÎN DRAMATURGIA ROMÂNEASCĂ DIN PERIOADA INTERBELICĂ	89
3.1. Considerații teoretice.....	89
3.2. Implicatura conversațională-tip de subînțeles lingvistic.....	91
3.3. “Manifestări” ale subînțelesului în teatrul lui Camil Petrescu.....	98
3.4. Implicaturi conversaționale în teatrul lui Camil Petrescu.....	112
CAPITOLUL AL IV-LEA- IMPLICITUL LINGVISTIC ÎN DIDASCALIILE DIN TEATRUL LUI CAMIL PETRESCU	130
4.1. Recurgerea la implicit	130
4.2. Conceptul de <i>didascalie</i> . Oportunitatea analizei.....	134
4.3. Implicitul lingvistic și funcția paratextuală a didascaliilor din teatrul lui Camil Petrescu.....	145
4.4. Implicitul lingvistic și funcția intratextuală a didascaliilor din teatrul lui Camil Petrescu.....	145

CONCLUZII.....	158
SURSE.....	167
BIBLIOGRAFIE.....	167

Prezenta lucrare, ce aduce în prim-plan analiza conceptuală a *implicitului lingvistic*, are ca punct reper interesul pentru analiza dialogului și a conversației, a raporturilor care se creează în cadrul amplu al comunicării interumane, respectiv pentru manifestările discursive ale limbajului, înscriindu-se în paradigma cercetărilor din domeniul pragmaticii. Sinteza teoretică presupune o evaluare multiplă a termenului, datorată variatelor sale manifestări discursive, precum și a taxinomiilor cu care s-a operat în abordarea sa conceptuală. Suportul complementar de analiză și practică textuală îl constituie dramaturgia interbelică, având în vedere, în mod special, universul conversațional din teatrul campilpetrescian. Strategia de analiză va surprinde alternativ implicitul personajelor (la nivelul comunicării ficționale, diegetice) și implicitul autorului (la nivelul comunicării textuale, cu profesioniștii din spațiului teatrului și cu lectorul textului dramaturgic). Trebuie precizat, de asemenea, că am considerat interacțiunea verbală de la nivelul discursului personajelor ca fiind de tip controlat.

Punctul de plecare al acestui studiu a avut în vedere o serie de aspecte ce țin de analiza comunicării. Procesul comunicațional are drept țintă receptarea și articularea la nivel de sens al unui set de informații care, din punct de vedere structural, reprezintă un cumul de factori lingvistici (reperabili la nivelul actanților scenariului funcțional, dar și în planul unui repertoriu complex de funcții) și extralingvistici. Analiza discursului teatral este oportună pentru acest demers: având în vedere natura duală a genului teatral- întrucât acesta se validează ca text și reprezentare scenică- căreia îi este circumscrisă o dublă comunicare, așa cum apare în binecunoscuta interpretare semiologică a lui Anne Ubersfeld¹, precum și dubla compartimentare a textului dramaturgic (textul replicilor, textul didascalilor), vom observa tipurile de implicit aferente celor două tipuri textuale.

Astfel, primul capitol, intitulat *Considerații teoretice asupra implicitului lingvistic* ambiționează o introducere sistematică în problematica lucrării, considerațiile de ordin teoretic având rolul de a delimita repertoarul conceptual. Pe de o parte, vom avea în vedere comunicarea, concept ce definește scenariul schimbului de replici între participanții la dialog (co-locutori), iar pe de altă parte, o atenție deosebită o vom oferi contextului, ce joacă rolul unei rame, a unui „background” comunicațional, și care, prin amploarea detaliului informațional, ajută la deciptarea mesajului transmis. Raportul context-cotext, pe linia lui

---

¹ Anne Ubersfeld, *Termenii cheie ai analizei teatrului*, traducere de Georgeta Loghin, Editura Institutul European, Iași, 1999 [=Ubersfeld, *Termenii*].

Catherine Kerbrat-Orecchioni² sau cel verbal-extraverbal vor fi nuanțate prin analizele tipologice propuse de Bally³ ori Karl Bühler⁴. Totodată, vom invoca perspectiva lui Eugeniu Coșeriu, care amplifică și aprofundează ideea de context, prin raportarea la situație (cadrul minimal, care presupune detaliul spațial și temporal al conversației), regiune (cadrul mult mai amplu al relațiilor stabilite între zonă, domeniu și mediu), la natura trihotomică a contextului (idiom, componenta verbală și extraverbală, aflată la punctul de întâlnire al experienței și percepției, al culturii și ambientului natural etc.). Contextul particularizează universul discursului, motiv pentru care analiza va puncta toate elementele care circumstanțializează actul comunicării: statut social, calitatea stării psihologice a participanților la comunicare, factori socio-economici, componenta locală și ambientală a actelor comunicaționale ș.a.m.d. În acest sens, vom avea în vedere implicitul lingvistic la nivelul didascaliiilor, unde pot fi identificate datele contextului.

Toate aspectele care definesc și particularizează comunicarea vor fi raportate la conceptul de implicit lingvistic, fenomen pragmatic generat la nivelul discursului spontan (de pildă, cel al unei banale discuții) și controlat (cum, bunăoară, poate fi reperabil în textul literar, în compoziții caracterizate prin trăsături retorice, precum pledoarii ori catilinare). Punctul de plecare îl va constitui dihotomia *explicit-implicit*, care marchează orice tipologie discursivă, reflectând conținuturi verbalizate direct ori indirect și, totuși, înscrise în intenția actului comunicațional. Vom face apel la o serie de studii care au avut în centrul preocupărilor binomul sus menționat, pentru a observa comportamentul discursiv al celor două tipuri de conținut: *implicatură*, termen propus de Grice⁵, *presupoziția* și *subînțelesul*, cele două categorii particularizante ale conținutului implicit, așa cum propune analiza tipologică a lui Catherine Kerbrat-Orecchioni⁶. Raportul cu limbajul deducțiilor logice se impune în

---

² Kerbrat-Orecchioni, *L'implicite*.

³ Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Édition Francke, Berne, 1950.

⁴ K. Bühler, *Sprachtheorie*, trad. sp. *Teoria del Lenguage*, Madrid, 1950, p. 117 și urm., apud Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*, trad. coord. Dumitru Irimia, colectiv de cercetare: Eugenia Bojoga, Florian Bratu, A. Covaciu, Constantin Dominte, Vasile Dospinescu, Dorel Fînar, Dumitru Irimia, Lucian Lazăr, Laura Mihăileasa, Nicoleta Loredana Moroșan, Eugen Munteanu, Angela Petriuc, Cătălina Pînzariu, Mihaela Pohoată, Ramona Pohoată, Ciprian Popa, Ana-Maria Prisăcaru, Georgeta Rață, Ioana Rostoș, Nicolae Saramandu, Lavinia Seiciuc, Dan Stoica, Emma Tămîianu, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2009, p. 222 [= Coșeriu, *Omul...*]

⁵ Grice, *Logic*.

⁶ Kerbrat-Orecchioni, *L'implicite*.

încercarea de a înțelege implicitul lingvistic, motiv pentru care analiza de pe poziții pragmatice va fi concurată și de o serie de excursuri logice, care are rolul de a contura cadrul teoretic. Acestea vor fi folosite, cu precădere, în cazul analizei *inferenței*, concept esențial în orizontul epistemologic al lucrării de față, „instrument” de analiză al (non)demonstrabilității unei aserții.

Cel de-al doilea capitol al prezentei lucrări, intitulat *Presupoziția-tip de implicit lingvistic în dramaturgia românească din perioada interbelică*, adâncește problematica implicitului lingvistic, prin scrutarea terminologică și analiza practică a textului, pornind de la subclasa tipologică a *presupoziției*. Așa cum am putut observa la nivelul capitolului introductiv, literatura de specialitate privește conceptele de presupozitie și subînțeles ca ramuri ale noțiunii de inferență. Ceea ce le particularizează este nivelul distincției între sens și semnificație, după cum susțin Catherine Kerbrat-Orecchioni⁷ și Oswald Ducrot⁸. Având ca punct de plecare studiile lui Ducrot, lucrarea va opera o serie de distincții care au în vedere natura implicitului, în funcție de componenta sa lingvistică și retorică: prima are în vedere modalitatea de articulare discursivă a enunțului în afara contextului său (presupoziția), cea de-a doua angrenează ansamblul de circumstanțe, corespunzând noțiunii de subînțeles. De aici, se pot justifica o serie de sintagme aferente presupozitiei, *pre-aserție* ori *pre-construcție*, care justifică la nivel conceptual faptul că aceasta se structurează pe baza unor unități ce „par a fi împrumutate dintr-un discurs preexistent”⁹. De asemenea, prin distincția operată, subînțelesului îi sunt arondate manifestări discursive precum: limbajul aluziv, figuri retorice - tropii, conotații etc.

Analiza textuală a presupozitiei va urmări, gradual, o serie de semnale pragmatice care o declanșează. În calitate de termen de operare al pragmaticii, presupozitia constituie, alături de subînțeles, ce include și implicaturile, un tip de implicit lingvistic, utilizat de către actanții unei situații de comunicare pentru a transmite, în mod indirect, o informație, fie din motive de economie lingvistică, situație care ar constitui o aplicație a

---

⁷ Ibidem.

⁸ Ducrot, *Le dire et le dit*.

⁹ Kerbrat-Orecchioni, *L'implicite*, p. 214.

teoriei pertinentei¹⁰, fie, pur și simplu, din dorința de a nu-și asuma, propriu-zis, cele spuse, întrucât, ceea ce nu este exprimat lingvistic nu poate constitui obiectul unei imputări. Adjudecată deopotrivă de semantică și de pragmatică, presupuziția comportă două tipuri, și anume presupuziția semantică (numită și presupuziție logică) și presupuziția pragmatică. Dacă presupuziția semantică reprezintă o relație de sens între propoziții, fiind asemănătoare cu implicația și fiind generată de o serie de declanșatori, presupuziția pragmatică intervine pentru a surprinde necesitatea asumării informației transmise de către locutor și a decriptării eficiente a acesteia de către alocutor,.

Discursul literar presupune, ca și cel spontan, existența presupuzițiilor semantice și pragmatice, ce mențin coerența textuală. În procesul său de construire, un text se sprijină pe o informație dată, pe care o transformă apoi în conținut presupus. În lipsa acestuia, textul literar s-ar constitui dintr-o serie de enunțuri nerelaționate. Astfel, vom putea scoate în evidență de ce presupuzițiile sunt elemente pre-construite, formulate înaintea enunțului, fie pentru că au fost enunțate anterior, fie pentru că este vorba de o propoziție deja admisă de interlocutor, fie pentru că este o propoziție care se presupune a fi universal valabilă sau evidentă. Exemplificarea întreprinsă pe textul dramelor camilpetresciene va avea la bază o serie relativ amplă de *declanșatori*, între care: verbe factitive și contrafactive, verbe subiective și verbe cu marcatori aspectuali, structuri apozitive, construcții nominale cu articol hotărât (descreri definite) și atribute adjectivale nonrestrictive, verbele implicative, verbele care exprimă modificarea unei stări, elementele iterative, verbele de opinie, subordonatele temporale, construcțiile comparative, atributivele explicative și condiționalele ireale. Subcapitolul final va cuprinde o analiză pragmatică a teatrului aceluiași scriitor menționat, care va viza tipurile de presupuziții întâlnite, precum și funcțiile acesteia la nivelul discursului personajelor.

Astfel, rolul presupuziției la nivelul discursului dramatic este acela de a fixa o serie de constante ale comunicării, cât și de a sugera că anumite conținuturi sunt prezentate ca fiind adevărate, pertinente sau, în unele cazuri, de la sine înțelese. Analiza pragmatică a implicitului evidențiază, totodată, și o pregnantă nevoie de economie lingvistică; dacă nu s-ar avea în vedere existența unor date cunoscute ambilor locutori, discursul nu s-ar concretiza, nu ar avea finalitate. Economia lingvistică joacă, prin urmare, un rol esențial în manifestarea discursivă a presupuziției, impunând fondul comun de cunoștințe de la care se revendică o comunicare

---

¹⁰ Dan Sperber, Deirdre Wilson, *La pertinence. Communication et cognition*, traduit de l'anglais par Abel Gerschenfel et Dan Sperber, Paris, Les Editions de Minuit [=Sperber, Wilson, *La pertinence*].

eficientă, pertinentă. Vom urmări, de asemenea, în cadrul analizei conversației cele două tipuri de presupoziii, în virtutea construirii logice a discursului dramatic și a adevărilor recunoscute de participanții la dialog.

Din perspectiva rolurilor pe care presupozitia le asumă la nivelul discursului literar, analiza noastră va evidenția *coerența discursivă*, respectiv *deturnarea parcursului discursiv*. Presupozitiile, deși raportate la contextul literal, asumă o legătură cu textualitatea ficțiunii, întrucât scenariul intrigii se sprijină pe o serie de informații date pe care le va transforma în conținut presupus. Pentru a progresa, un text se sprijină pe o informație dată pe care o transformă apoi în conținut presupus. În mod evident, locutorului îi este imposibil să știe ceea ce alocutorul său admite, acesta putând formula doar ipoteze referitoare la subiectul pus în discuție. În același timp, alocutorul, cu ajutorul presupozitiilor, va putea accede la informații noi cu ajutorul cărora comunicarea se poate realiza în condiții optime. Contestarea presupozitiei oferă conversației un caracter polemic, ce deturnează actul discursiv, prin vizarea exclusivă a conținutului și eludarea persoanei alocutorului.

În analiza subînțeleșului, arondată următorului capitol, numit ***Subînțeleșul - tip de implicit lingvistic în dramaturgia românească din perioada interbelică*** vom urmări atât caracteristicile discursive ale acestei noțiuni, cât și varietățile sale de manifestare. Pe baza unor prime distincții pe care le-am precizat în capitolul anterior, subînțeleșul se caracterizează prin variabilitate. Din acest motiv, lingvista Catherine Kerbrat-Orecchioni atribuie conținuturilor subînțeleșului calitatea de „dependente de context”¹¹, acestea putând fi identificate doar prin raportare la situația de comunicare, întrucât aparțin componentei retorice a limbajului. Observăm că subînțeleșul, ca tip de implicit lingvistic, se apropie de presupozitia semantică prin existența implicaturii convenționale, întrucât nici una dintre acestea nu depinde de contextul de comunicare. De asemenea, presupozitia pragmatică se apropie de *subînțeleș* prin utilizarea fondului comun de cunoștințe. Strawson¹² consideră presupozitia o relație pragmatică între enunțuri, concepție care a generat două orientări, și anume: prima susține că presupozitia reprezintă un ansamblu de convingeri din fondul de cunoștințe pentru enunțările locutorului, iar cea de-a doua susține că presupozitiile constituie un ansamblu de condiții pentru coeziunea discursului. Întrucât exprimarea *manifestări ale subînțeleșului* este generoasă, în lucrarea de față, vom considera termenul echivalentul lexemului „tipuri”,

---

¹¹Kerbrat-Orecchioni, *L'implicite*, p. 22.

¹² P. F. Strawson. *De l'acte de référence*, in *Etudes de logique et de linguistique*, Paris, Seuil, p. 20.

înțelegând prin acestea implicatura conversațională, tropii și figurile de gândire. Considerăm necesară o primă edificare în ceea ce privește termenul de *implicatură conversațională*, care poate avea în vedere efectele unei aserții, cât și cadrul conceptual fixat de Grice¹³. Din clasa tropilor și a figurilor de gândire, termeni oarecum fluctuanți la nivelul lucrărilor de specialitate, vom analiza, în linii generale, metasememele și metalogisme, așadar clasele taxonomice impuse de Grupul μ ¹⁴.

Dacă presupuziția este generată de o serie de paradigme și structuri cu rol „declanșator”, subînțelesul este generat de o serie de legi discursive, după cum le numește Ducrot, categorii discursive și logice relativ stabile care îi oglindesc rolul: *legea informativității* (care focalizează conținuturile exprimate ale subînțelesului, cu alte cuvinte informația comunicată non-A își are ca punct de plecare enunțul A, constituie sensul subînțeles), *legea exhaustivității* (referitoare la universul tematic al aserției, ce trebuie să conțină toate datele esențiale ce l-ar putea interesa pe destinatar), *legea litotei* (capacitatea unui enunț de a transcende sensul literal), *legea negației* (contrazice legile deducției clasice), *legea inversiunii argumentative* (complementară legii negației, prin afirmarea faptului că enunțurile negative sunt inversul celor pozitive), *legea insuficienței* (afirmarea unei cantități slabe echivalează cu afirmarea insuficienței ei).

Ca tip de subînțeles lingvistic, vom defini implicatura din prisma a șase criterii, impuse în literatura de specialitate de Grice: *calculabilitate* (declanșate pe baza conținutului expresiei), *anulabilitatea* (anularea acesteia produce o contradicție), *nondetașabilitatea* (dependentă de sensul expresiei care o declanșează), *caracterul neconvențional*, *dependența de enunțare și indeterminarea* (de pildă, cazul metaforei). Distincția *spus-implicitat* corespunde, așa cum vom observa, unor codări lingvistice a „ceea ce este spus”, așadar un conținut vericondițional, și a „ceea ce este convențional implicitat”, inferat. Conceptul de implicatură poate fi disociat astfel: implicaturi conversaționale - se bazează pe principiul cooperării și pe maximele conversaționale, numite și „postulate conversaționale” sau „legi ale discursului” (cantității, calității, relevanței și modalității), respectiv nonconversaționale. La acest nivel, o bună parte a analizei va fi făcută cu exemple edificatoare din drama „Jocul ielelor”.

---

¹³ Grice, *Logic*.

¹⁴ Grupul μ (J. Dubois, F. Edeline, J. M. Klinkenberg, P. Minguet, F. Pire, H. Triron), *Retorică generală*. Traducere și note de Antonia Constantinescu, Editura Univers, București, 1974 [=Grupul μ , *Retorică*].

Subînțelesul cuprinde, pe lângă implicaturile conversaționale, generate de încălcarea maximelor conversaționale, și conținuturi redate de figurile de limbaj, precum și aluziile, insinuările, tropii, conotațiile sau actele de limbaj indirecte. Aceste conținuturi purtătoare de implicit au rolul de a transmite alocutorului o informație, pe care interlocutorul are libertatea să nu și-o asume. Textul literar și, în special, piesele de teatru, constituie un teren fertil de cultivare a implicitului, dată fiind structurarea sa în replici dialogate. În cazul tropilor și al figurilor de gândire, vom oferi o perspectivă analitică: metonimia (caz vădit de nerespectare a legilor conversației, prin faptul că implică o idee) și sinecdoca, metafora și cathahreza, comparațiile. În cazul figurilor de gândire generatoare de subînțeles, vom analiza manifestările discursive ale aluziei și ironiei, litota (exemplificatoare pentru legile discursive ale subînțelesului, în formularea lui Ducrot¹⁵), hiperbola și antifraza ori eufemismul. În cadrul actelor de limbaj indirect, aserția locutorului se bazează pe un fond de cunoștințe comun cu cele ale auditoriului, cât și pe apitudinile acestuia de a raționaliza și infera. Ultima parte a acestui capitol propune o analiză pragmatică a teatrului camilpetrescian ce va avea ca reper legile discursive generate de ansamblul distincțiilor *frază* și *enunț* (*semnificație* și *sens*), respectiv *componentă lingvistică* (la nivelul căreia putem distinge conținut exprimat, conținut presupus și sens subînțeles) și *componentă retorică*.

Scrutarea manifestărilor subînțelesului se va face în funcție de problematica implicaturilor și a raporturilor cu maximele conversaționale, respectiv prin reliefarea acelor aspecte, care marchează implicitul la nivelul discursului dramatic. În cazul metalogismelor, ceea ce ne interesează este modul în care acestea funcționează la nivelul comunicării diegetice, prin crearea unui plan extralingvistic, exterior semnului și referentului său și prin transgresia relației concept – semnificat. Fără a aduce vreo schimbare sensibilă codului, uzitarea metalogismelor generează o serie de schimbări în ansamblul logic al enunțului. Cât privește analiza metasemnelor în discursul ficțional, prezentul studiu va puncta capacitatea de generare a acestora prin multiplicarea planurilor de referință, ce stau la baza lumilor posibile ale ficțiunii dramatice, tocmai prin modificarea sensului.

Un capitol distinct al acestei lucrări îl vom dedica analizei implicitului lingvistic la nivelul discursului didascalilor, fiind numit *Implicitul lingvistic în didascalile din teatrul lui Camil Petrescu*, acesta reprezentând și ultima parte a lucrării. Din perspectiva structurii sale,

---

¹⁵ Ducrot, *Le dire*.

textul dramatic constituie un ansamblu unitar aflat la punctul de întâlnire a două tipuri discursive: pe de o parte, este vorba despre discursul personajelor (dialog, monolog dramatic, aparteu etc.), iar, pe de altă parte, este vorba despre didascalii sau indicații scenice, comentarii cu rol mizanscenic ce aparțin exclusiv discursului autorului. Indicațiile scenice sau de regie înscriu natura potențial-teatrală a textului dramatic, oferind informații cu privire la scenografie (ansamblul scenic al reprezentării, suita decorului și a recuzitei), jocul actorilor și portretistica personajelor (acest tip de indicații vizează aspecte legate de transpunerea și performarea scenică a actorilor), detalii de regie (ritmul reprezentării unităților dramaturgice, indicații de atmosferă și sunet etc.). O analiză atentă a discursului didascalilor în teatrul camilpetrescian pune în relief manifestările discursive ale subînțelesului, căci portretistica personajului și limbajele teatrale vehiculate în extinsele spații dintre paranteze mizează pe discursul aluziv și pe o folosire amplă a figurilor și tropilor. Demersul pe care îl propunem scrutează cele două categorii mari de indicații scenice, pe care le-am conceptualizat în funcție de poziționarea textuală: didascaliiile cu funcție paratextuală, care deschid lumea ficțiunii, constituind primele trepte de intrare în ficțiunea textului dramatic, respectiv comentariile situate între paranteze, aflate în raza lanțului de replici și didascaliiile cu funcție intratextuală, parte structurală a replicii dramatice.

Un aspect care conferă actualitate analizei întreprinse este legat de gradul de subiectivitate al enunțării auctoriale, marca personală a discursului pe care autorul o poate aduce prin intermediul notațiilor scenice: mărcile subînțelesului, precum aluzia (ca enunțare indirectă a unui conținut lingvistic), insinuări, sugestii, ironia (ca formă de creare de opoziții ale sensului, în crearea portretului personajelor), manifestarea discursivă a presupuziției (cu o relativă preponderență în indicațiile spațiului și ale atmosferei). Astfel, vom conchide faptul că implicitul la nivelul indicațiilor scenice este strâns legat de acele forme de enunțare care relaționează intenția autorului în ceea ce privește *ceea ce s-a spus*, respectiv *ceea ce s-a implicitat*. Deși la momentul punerii în scenă aceste indicații pot avea un caracter mai mult sau mai puțin opțional, didascaliiile constituie, din punct de vedere pragmatic, acel plan prin care lanțului de replici îi este asigurat contextul, elementele sale semnificative având rolul de a dezambiguiza situația de comunicare, ele desemnând condițiile enunțării și condițiile scenice. Din punct de vedere pragmatic, didascaliiile reprezintă un text **injonctiv** (urmăresc, din punct de vedere funcțional, acțiunile directive și efectele pragmatice asupra comportamentului receptorului).

În cazul didascalilor cu funcție paratextuală vom evidenția funcția inferențială a listei de personaje, implicitul generat de informațiile aferente decorului (maniera de organizare, sugestia și aluziile autorului) și de portretizarea personajelor (componenta retorică a subînțelesului joacă un rol discursiv esențial), pe când, în cazul didascalilor cu funcție intratextuală, implicitul va fi analizat prin raportarea la spațiu și personaj și, respectiv, la specificul discursiv al replicilor.

Recugerea la implicit, ca element esențial în decodarea pragmatică și interpretarea mesajului, constituie, în acest sens, un aspect esențial în grila procesului de comunicare, ce se revendică de la raportul fluctuant dintre ceea ce s-a asertat direct și ceea ce nu s-a verbalizat, dar care este parte inerentă a aserției. Astfel, reușita receptării unui mesaj ține tocmai de internalizarea acestui specific, *spus-nespus*, pe care potențialul receptor îl poate sesiza prin raportarea activă la condițiile enunțării.

SURSE

Camil Petrescu, *Teatru*, Editura Agora, București, 2013 [=Camil Petrescu, *Teatru*].

BIBLIOGRAFIE

*** *DEX*, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic, București, 2009.

*** *Petit Robert*, Paris, 1996.

Dicționar de științe ale limbii, Editura Nemira, București, 2005.

Benveniste, Emile, *Probleme de lingvistică generală*, Vol I, II, traducere de Lucia Magdalena Dumitru, Editura Universitas, București.

Bally, Charles, *Linguistique générale et linguistique française*, Edition Francke, Berne, 1950.

Brown, Gillian, Yule, George, *Discourse Analysis*, Cambridge University Press, 1983.

Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său*, coord. Dumitru Irimia, colectiv de cercetare: Eugenia Bojoga, Florian Bratu, A. Covaciu, Constantin Dominte, Vasile Dospinescu, Dorel Fînaru, Dumitru Irimia, Lucian Lazăr, Laura Mihăileasa, Nicoleta Loredana Moroșan, Eugen Munteanu, Angela Petriuc, Cătălina Pînzariu, Mihaela Pohoăț, Ramona Pohoăț, Ciprian Popa, Ana-Maria Prisăcaru, Georgeta Rață, Ioana Rostoș, Nicolae Saramandu, Lavinia Seiciuc, Dan Stoica, Emma Tămîianu, Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.

Cvasnâi-Cătănescu, Maria, *Retorica incipit-ului în romanul românesc postmodern, în Tradiție și inovație în studiul literaturii române. Actele celui de-al treilea Colocviu al Catedrei de Limba Română*, Editura Universității din București, București, 2004.

Dima, Sofia, *Lectura literară – un model situațional*, prefață de Maria Carпов, Iași, Editura Ars Longa, 2000.

Dragoș, Elena, *Introducere în pragmatică*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000, p. 22 [=Dragoș, *Introducere*].

Ducrot, Oswald, *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*, Paris, Hermann, 1972 [=Ducrot, *Dire*].

Ducrot, Oswald, *Le dire et le dit*, Edition Minuit, Paris, 1984 [=Ducrot, *Le dire*].

Dumitrăcel, Stelian, *Discursul repetat în textul jurnalistic*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2006.

Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, traducere de Ștefania Mincu și Daniela Crăciun, Editura Polirom, Iași, 2007.

Fontanier, Pierre, *Figurile limbajului*, traducere, prefață și note de Antonia Constantinescu, Editura Univers, București, 1977 [=Fontanier, *Figurile*].

Gallèpe, Thierry, *Didascalies: les mots de la mise en scène*, Paris, L'Harmattan, 1997.

Garner, R. , *Presupposition in Philosophy and Linguistics*, în Ch. Fillmore and D. Landendoen (eds), *Studies in Linguistic Semantics*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1971.

Genette, Gerard, *Paratexte, Thresholds of Interpretation*, translated by Jane E. Lewin, foreword by Richard Mackesey, Cambridge University Press, Cambridge, 1997 [=Paratexte].

Grice, H. P., *The Philosophical Review*, Vol. 66, No. 3, Duke University Press, 1957 [=Grice, *The Philosophical*].

Grice, H. P., *Logic and Conversation*, în *Pragmatics. A Reader*, Steven, Davis, Oxford, 1991 [= Grice, *Logic*].

Grupul μ (J. Dubois, F. Edeline, J. M. Klinkenberg, P. Minguet, F. Pire, H. Trinon), *Retorică generală*. Traducere și note de Antonia Constantinescu și Ileana Littera, Editura Univers, București, 1974 [=Grupul μ , *Retorică*].

Haja, Gabriela, „Limbajul dramatic” în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, T. XXXIV-XXXVIII, 1994-1998.

Henry, Paul, *Le mauvais outil. Langue, sujet et discours*, Paris, Editions Klincksieck, 1977.

Hoarță Cărăușu, Luminița, *Elemente de analiză a structurii conversației*, Editura Cermei, Iași, 2003.

Hoarță Cărăușu, Luminița, *Pragmalingvistică. Concepte și taxinomii*, Editura Cermei, Iași, 2004 [=Hoarță Cărăușu, *Pragmalingvistică*].

Hoarță Cărăușu, Luminița, *Teorii și practici ale comunicării*, Editura Cermei, Iași, 2008 [=Hoarță Cărăușu, *Teorii*].

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația. Structuri și strategii*, Editura Educational, București, 1999 [=Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversația*].

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Interacțiunea verbală în limba română actuală*, Editura Universității din București, București, 2002, p. 88 [=Ionescu-Ruxăndoiu, *Interacțiunea*].

Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Limba și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Editura All Educational, București, 2003, [=Ionescu-Ruxăndoiu, *Limba*].

Iser, Wolfgang, *Actul lecturii: o teorie a efectului artistic*, traducere din limba germană, note și prefață de Romanița Constantinescu, traducerea fragmentelor din limba engleză de Irina Cristescu, Pitești, Editura Paralela 45, 2006.

Jakobson, Roman, *Éssais de linguistique générale*, Edition Minuit, Paris, 1963.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *L'implicite*, Paris, Edition Armand Colin, , 1986 [Kerbrat-Orecchioni, *L'implicite*].

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La conversation*, Paris, Edition Armand Colin, 1996 [=Kerbrat-Orecchioni, *La Conversation*].

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La subjectivité du langage*, Librairie Armand Colin, Paris, 1980 [=Kerbrat-Orecchioni, *La subjectivité*].

Lakoff, George, *Presupposition and Relative Well-Formedness*, in Danny D. Steinberg&Leon A. Jakobovits, *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*, CUP Archive, 1971.

Leech, Geoffrey, *Principles of Pragmatics*, Longman, London, 1983.

Levinson, St. C., *Pragmatics*, Cambridge, 1983 [=Levinson, *Pragmatics*].

Maingueneau, Dominique., *Pragmatică pentru discursul literar*, trad. de Raluca-Nicoleta Balățchi, Editura Institutul European, Iași, 2007, [=Maingueneau, *Pragmatica*].

Mastacan, Simina, *Discursul implicit al Dreptului*, Editura Junimea, Iași, 2004.

Metzeltin, Michael, *Gramatica explicativă a limbilor romanice. Sintaxă și semantică*, trad. de Dinu Moscal, postfață de Eugen Munteanu, Editura Universității “Al. I. Cuza”, Iași, 2011.

Moeschler, J., Reboul Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică* Ed. Echinoux, Cluj, 1992. Traducere de Elena Dragoș, Ligia Florea, Ștefan Oltean, Liana Pop, Dorina Roman, Carmen Vlad [=DEP].

Moeschler, J., Reboul Anne, *Pragmatica azi*, Ed. Echinoux, Cluj, 2001 [=Moeschler, *Pragmatica*].

Moeschler, J., Reboul Anne, *Pragmatica discursului*, traducere de Irinel Antoniu, Editura Institutul European, Iași, 2010.

Sadock, Jerrold M., *On Testing for Conversational Implicature*, în Steven Davis, *Pragmatics. A Reader*, Oxford, 1991.

Searle, J. R., *Indirect Speech Acts*, în P. Cole, J. L. Morgan, *Syntax and Semantics 3*, New York, Academic Press, 1975.

Sellars, Wilfrid, *Presupposing. The Philosophical Review*, Vol. 63, 1954, reprinted in *Essays of Bertrand Russell*, edited by E. D. Klemke, University of Illinois Press, Chicago, 1970.

Sălăvăstru, Constantin, *Mic tratat de oratorie*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2010 [=Sălăvăstru, *Tratat*].

Searle, J. R., *Indirect Speech Acts*, in P. Cole, J.L. Morgan, *Syntax and Semantics 3*, New York, Academic Press, 1975.

Stancu, Valeriu, *Paratextul. Poetica discursului liminar în comunicarea artistică*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2006.

Deirdre, Wilson, Sperber, Dan, *Inference and Implicature*, în vol. C. Travis, *Meaning and Interpretation*, Blackwell, Oxford, 1986.

Wilson, Deirdre, Sperber, Dan, *La pertinence. Communication et cognition*, traduit de l'anglais par Abel Gerschenfel et Dan Sperber, Paris, Les Edition de Minuit [=Sperber, Wilson, *La Pertinence*].

Wilson, Deirdre, Sperber, Dan, *Relevance. Communication and Cognition*, Blackweil, Oxford, 1986.

Stalnaker, R., *Pragmatic Presuppositions*, în Steven Davis, *Pragmatics. A Reader*, Oxford, 1991 [=Stalnaker, *Pragmatic*].

Strawson, Peter Frederick., *De l'acte de référence*, in *Etudes de logique et de linguistique*, Paris, Seuil, 1950.

Trancon, Santiago, *Teoría del teatro*, Madrid, Editorial Fundamento, 2006.

Ubersfeld, Anne, *Termenii cheie ai analizei teatrului*, traducere de Georgeta Loghin, Editura Institutul European, Iași, 1999 [=Ubersfeld, *Termenii*].

Wellek, R., Warren, A, *Theory of Literature*, Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1973.